

ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE — NEPOSREDNI INTERES ODBRANE ZEMLJE

Od kad postoji čovjek na kugli Zemljinoj on je permanentno mijenja. Promijenio je skoro svaki dio svoje prirodne životne sredine i kontroliše sve što živi i raste u bezmalo svim plodnim oblastima svijeta. Za posljednjih 10.000 godina čovjek je mnogo štošta izmijenio i stvorio veoma korisnih stvari, ali je uporedo s tim mnogo toga istrijebio, mnogo unakazio i mnogo uništio. Da se sadašnjim pokoljenjima ne bi u budućnosti prigovaralo, mi treba da se borimo i izborimo da ničim dalje ne unakazujemo, već da uljepšavamo prirodnu okolinu, zbog čega treba usmjeriti ljude da budu korisni neimari i stvaraoci ljepše budućnosti.

Dok je ljudi bilo malo na ovoj planeti štete koje su činili nisu bile tako strašne; ali u posljednjih 500 godina broj ljudi se uvećavao takvom brzinom da su prostrani dijelovi Zemljine površine postali već prenaseljeni. Naučnici, i ne samo oni, konačno su shvatili da svijet nije neiscrpno vrelo »izobilja«. Već sada je dugačak spisak životinja koje su nestale zahvaljujući čovjeku — sačuvane su samo u muzejima i kao slike u priručnicima.

Budućnost čovječanstva ne zavisi — kao što bi neki pisci romana o svemiru željeli da mi mislimo — o naseljavanju drugih planeta, već od mudrog gazdovanja na ovoj našoj. U stvari, budućnost zavisi od toga koliko ćemo brzo uspjeti da shvatimo zakone prirode prije nego što bude kasno. A to zavisi od nas i našeg sopstvenog sagledavanja značaja tog problema. Naše današnje stvaralaštvo je veliko. Možemo letjeti na druge planete, pomijerati planine, kretati se brže od zvuka i sl., ali se još nismo oslobodili gladi, siromaštva, nepismenosti, rata i rasne netrpeljivosti. Doduše, mnoge ove probleme mogli bi riješiti, ali bi prethodno morali da uzmemo onih 300

milijardi dolara koji se bacaju na naoružanje svake godine. Nepismenost bi riješili i iskorijenili u svijetu kada bismo od sredstava namijenjenih naoružanju izdvojili samo ona posvećena istraživanju u ovoj oblasti; tako je i sa ostalim problemima.

Međutim, ovi se problemi mogu riješiti bez vezivanja za sredstva o kojima sam govorio.

Razumije se, stvari u svijetu ne idu onako kako bismo mi željeli. Naprotiv. Sjetimo se u ovom trenutku da je bomba bačena na Hirošimu samo nuklearni patuljak. Današnje bombe jače su od te stotinama pa i hiljadu puta. Sada možete zamisliti koliko takve bombe, pri eksperimentisanju, vrše zagađivanje i trovanje čovjekove sredine. A ako ovome dodamo i druga sredstva za masovno uništavanje — hemijska, biološka, meteorološka, geofizička i dr. — staje mozak pred činjenicom koliko je čovjek današnjice izložen samouništenju.

Razumije se navedeni problemi su, isto tako, posljedica narušenih društveno-ekonomskih odnosa u savremenom svijetu i degradiranog odnosa čovjek—priroda. Otuda se smatra da je u prvom redu neophodno uticati na promjenu društveno-ekonomskih odnosa, jer ako se to ne učini čovječanstvo će se brzo naći u vrlo teškoj i složenoj krizi. Međutim, poznato je da je čovječanstvo u toku svoje evolucije, kad god je to bilo potrebno, nalazilo adekvatna rješenja i za najsloženije probleme.

Naše socijalističko samoupravno društvo se takođe u svom razvoju suočava sa problemima koji su posljedica narušavanja životne sredine. Ova sredina se i kod nas sve više zagađuje i degradira. Međutim, u našem društvu narušavanje životne sredine ne smije da bude danak koji se plaća za brzi tehnološki razvoj zemlje. Problemi narušavanja životne sredine nisu samo rezultat brze industrijalizacije i urbanizacije naše zemlje, već što se pri tome nedovoljno ili uopšte ne poštuju ekološki zakoni životne sredine, što je još uvijek nedovoljno razvijena savremena tehnologija, a prirodna bogatstva se često neplanski i neracionalno eksploatišu. Pri tome treba odmah istaći da naše društvo nije i ne može biti protiv savremene tehnologije i njenog daljeg razvoja i progresu, ali je za to da ona mora da bude planski, kompleksno programirana i bazirana na savremenim tekovinama nauke.

Prostor za život čovjeka naglo se smanjuje, a prostor urbane sredine eksplozivno proširuje i povećava. Čovjek, gradeći jednu sredinu, kao izraz svoje civilizacijske potrebe, razara drugu koja je uslov njegove biološke egzistencije. Ova dva procesa izgledaju protivrječna, jer se javljaju i često tretiraju paralelno umjesto inte-

gralno. Međutim, pojavni oblici degradiranja životne sredine sve se manje javljaju izolovano, pa je i kompleksan tretman ove problematike sve neophodniji. Nije više u pitanju zaštita životne sredine u tradicionalnom smislu te riječi. Danas se radi o zaštiti stanovništva i materijalnih dobara od opasnosti koje nastaju ili mogu nastati degradiranjem životne sredine, o stanju kada pasivne i parcijalne mjere zaštite ove sredine postaju nemoćne pred spontanim tokovima urbanizacije i industrijalizacije, u situaciji kada čovjek mora ovladati ovim tokovima. Podsjetio bih na jednu misao izraženu juna 1969. godine, u dokumentu Organizacije Ujedinjenih nacija o životnoj sredini, u kome se kaže da kriza sredine nije posljedica industrijalizacije i urbanizacije svijeta, »već njihovog lošeg planiranja, nekontrolisanog razvoja i jednostrane primene«.

U savremenim uslovima »zaštita životne sredine« mora prerasti u »upravljanje životnom sredinom«, jer se samo tako može uspostavljati neophodna ravnoteža čovjeka i sredine na svakom stepenu razvoja. Ovaj proces pretpostavlja postojanje određene politike o sredini, koja će biti sposobna da upravlja sve većim širenjem čovjekovih potreba u prostoru i progresom nauke, tehnike i tehnologije. To znači da je nužno prerastanje pojedinačnih i pasivnih mjera u globalni sistem aktivnih akcija i mjera, obezbjeđen odgovarajućim službama, sredstvima i instrumentima. To znači i ograničavanje izvjesnih prava pojedinih, da bi se obezbijedila osnovna prava svih. Dakle, treba se služiti brojnim instrumentima, kao što su planiranje, odobravanje, ograničavanje ili odbijanje djelatnosti, preduzimanje obaveznih mjera, ograničavanja prava i slično — jer se samo tako može obezbijediti upravljanje sredinom u opštem interesu. Razumije se da sve to ne možemo riješavati izvan udruženog rada i njegovih uslova privređivanja, dakle izvan dohodovnih odnosa, programa za modernizaciju tehnologije, zadataka i samoupravnog udruživanja sredstava i rada. Drugim riječima, cjeloviti koncept zaštite i unapređenja čovjekove sredine treba ugraditi u koncept razvoja našeg društva. Integracija problematike prostora sa svim vidovima razvoja društva i njegove odbrane od raznih opasnosti, a posebno njegove zaštite od raznih prirodnih nesreća, tehničkih katastrofa i ratnih razaranja — u našim jugoslovenskim uslovima ima posebnu dimenziju, specifičan kvalitet i potrebne preduslove. Bez prihvatanja i njegovanja te integracije na svim nivoima i u svim sredinama, ne može se obuhvatiti potpunija preventivna zaštita stanovništva i materijalnih dobara od razornih opasnosti i nesreća. Prema tome, za promjenama u prirodi ne treba žaliti, one su nužne i zakonite. Ali, prostor treba koristiti krajnje studiozno i racionalno — vodeći uvijek

računa o mogućim izvorima opasnosti, oblicima u kojima se one pojavljuju i posljedicama koje sa njima nastaju.

Usljed nedovoljnog poznavanja ove problematike ili nepridržavanja utvrđenih normi, u nedavnoj prošlosti došlo je, na primjer, do pogrešnog razmještaja i lociranja mnogih proizvodnih i smještajnih objekata za proizvodnju i smještaj opasnih materija (eksplozivnih, zapaljivih, agresivno-hemijskih i dr.). Ti objekti se danas nalaze u prigradskim područjima i predstavljaju potencijalnu opasnost za ta naselja i u miru, a pogotovo u ratu. Još uvijek se stvaraju velike i guste gradske aglomeracije, iako istorija uči da su baš takve sredine bile plijen pogibelnih nesreća, kao što su zemljotresi, požari, epidemije, a da o ratnim razaranjima kojima su posebno izložene sve velike aglomeracije i ne govorimo. Ili, još uvijek je intenzivnija eksploatacija šuma od njihovog uzgoja, a do čega to dovodi najbolje nam pokazuje dinarsko-primorski ljuti kras i druge goleti kakvih ima u našoj zemlji. Usljed nedovoljne zaštite i neracionalne eksploatacije, sve više dolazi do zagađivanja velikog broja vodnih resursa, i uništavanja života u njima. Isto tako, nestručna, nekontrolisana primjena hemijskih sredstava u uzgoju i zaštiti biljnog svijeta može ugroziti sve one koji te biljke koriste, a sve to može imati vrlo teške posljedice i u miru, a pogotovo u ratu. Ovi i niz drugih primjera ukazuju da se prema prostoru i prirodi mora ponašati vrlo racionalno, tj. sa svim mogućim elementima poznavanja, predostrožnosti i predohrane.

Neposredni interesi odbrane zemlje, društveno-ekonomskog razvoja i zaštite životne sredine nisu u suprotnosti kao što se često misli. Oni su u mnogo čemu podudarni. Evo samo nekoliko ilustracija. Interesima odbrane zemlje znatno više odgovara savremena izgradnja gradova sa više manjih gradskih centara i dekoncentrisana izgradnja gradova, nego nekontrolisane pojave i rast gradskih aglomeracija, koje su i inače jedan od velikih zagađivača sredine. Aktiviranje i razvoj nerazvijenih ili degradiranih područja radi korišćenja određenih potencijala i resursa, istovremeno znači i stvaranje aktivnih oslonaca za vođenje oružane borbe i pružanje drugih vidova otpora eventualnom agresoru. Ili, pošumljavanjem određenih područja neposredno se doprinosi unapređenju čovjekove sredine, a istovremeno se poboljšavaju uslovi za maskiranje, smanjenje mogućih vazdušnodesantnih prostorija. Očuvanje što većih količina higijenski ispravnih vodenih izvora i tokova i očuvanje flore i faune od izuzetnog je značaja za uspješno vođenje opštenarodnog odbrambenog rata. Istina, ima i nekih suprotnih interesa i ciljeva. Tako, na primjer, koncentracija energetske kapaciteta radi ostvarenja višeg

stepena ekonomičnosti eksploatacije i tehnologije, kao i bolje zaštite životne sredine, manje odgovara interesima odbrane zemlje nego njihova dekoncentracija kada su ti objekti manje povredivi i osposobljeni za autonomno funkcionisanje. Slično je i sa nekim velikim sistemima infrastrukture. To ukazuje da je kompleksno planiranje potreba u prostoru njihov imperativ, i da je neophodna veća i sadržajnija saradnja prostornih planera sa organima narodne odbrane i društveno-političkim zajednicama, određenim organima i organizacijama u JNA i drugim zainteresovanim organima i organizacijama u našem društvu.

Posljednjih godina u našoj zemlji se razvija značajna aktivnost na zaštiti i unapređenju životne sredine. Svijest o nedaćama i pratećim opasnostima koje ugrožavaju čovjekovu sredinu jako se proširila u našem društvu. Opšte je prihvaćena potreba za smišljenom i organizovanom društvenom akcijom na suzbijanju tih nedaća i otklanjanju posljedica koje one donose. Sve se češće i na sve širem frontu, u svim strukturama društva, razmatraju ne samo putevi i načini izvođenja tih akcija, već i svrsishodnost i efikasnost djelovanja brojnih društvenih faktora uključenih u ove akcije. Činjenica je da je za relativno kratko vrijeme na ovom planu učinjeno dosta. Ovde smatram da treba istaći veoma humanu ulogu i značaj koji je na tom polju odigrao Jugoslovenski savez za zaštitu i unapređenje čovjekove sredine. Međutim, moramo konstatovati da su dobri rezultati još uvijek djelimični i ograničeni, pa prema tome nedovoljni da znatnije utiču na poboljšanje čovjekove sredine.

U našem samoupravnom društvu postoje svi preduslovi da se zaštita životne sredine jasnije definiše i da joj se nađu praktična systemska rješenja. Pitanje zaštite životne sredine sve više postaje stvarnost koja je uvijek i svuda prisutna. Problemi njene zaštite moraju se jasno i ubjedljivo definisati, što treba da dovede do praktičnih mjera zakonodavnih i izvršnih organa, i konkretne praktične aktivnosti svih radnih ljudi i građana u svim radnim i životnim sredinama.

Da bi se prevazišle brojne negativne posljedice savremenog razvoja tehnologije i ekonomije, potrebno je raditi na stvaranju takvog društva u kome će čovjek savladati i koristiti prirodu, s tim da je što manje degradira, tj. da u njoj slobodno razvija svoje kreativne i stvaralačke sposobnosti, kao uslov fizičkog i biološkog opstanka.

Možemo slobodno tvrditi da se gotovo svaki zagađivač životne sredine, uz odgovarajuću saradnju nauke i tehnike, može elimini-

sati, odnosno učiniti bezopasnim za čovjeka i živi svijet, a vrlo često da bude i koristan. Zato treba neskrivenim optimizmom gledati na započetu akciju, u koju smo kao društvo krenuli, jer je to nesumnjivo naš dug prema današnjim, a posebno prema budućim generacijama.

Borba za zaštitu i unapređenje životne sredine mora biti stalna i mora proizlaziti iz koncepta dugoročne politike i jedinstva interesa i akcije. Ona mora da se sprovodi bez ikakvih ograničenja, uz punu podršku i zajedničku solidarnost svih zainteresovanih faktora društva. Samo široke i masovne akcije, uz primjenu raznovrsnih mjera, mogu da daju željene rezultate. Moramo izgraditi takve odnose prema životnoj sredini da se oni, počev od ove godine — »Godine zaštite i unapređenja čovjekove radne i životne sredine« — vide i osjete svuda i na svakom mjestu. Moramo nastojati da ova »godina« potraje što duže, a najmanje dok se ne uspostavi tolerantan odnos između čovjeka i prirode. Neimare, pregaoce i novatore u akciji na zaštiti životne sredine stimulirati materijalno i najvišim društvenim priznanjima. Istovremeno, inspekcije i kontrola društveno-političkih zajednica i samokontrola u svim radnim i drugim organizacijama, mora da djeluju sinhronizovano i pravovremeno.

Svi smo svjesni da nam sadržajni i još intenzivniji rad na ovom problemu tek predstoji. Svaki naš građanin, od najmlađeg do najstarijeg, bar u opštim crtama mora biti upoznat sa značajem ovog problema i sa načinima i mogućnostima njegovog razrješavanja.

Mjere koje se preduzimaju u društvu na zaštiti i unapređenju životne sredine, kao svoj sastavni deo sadrže i mjere koje se preduzimaju u našim oružanim snagama.

Imajući u vidu raspoložive kadrovske i materijalne potencijale, pripadnici oružanih snaga nisu i ne mogu biti u potpunosti zadovoljni onim što su do sada učinili na zaštiti i unapređenju životne sredine. Ipak, možemo reći da sve ono što smo do sada pokrenuli predstavlja sigurnu garanciju da će sve jedinice, komande i naučne institucije iz oružanih snaga i ubuduće, i to svim planiranim akcijama, dati svoj još veći i sadržajni doprinos.

Polazimo od toga da ni jedna mjera zaštite životne sredine ne bi trebalo da ostane nezapažena od svih starješina i vojnika, da je treba pratiti i realizovati angažovanjem na svakom radnom mjestu i borbenom zadatku, i stvarati saznanje o tome kakva naša sredina treba da bude, kakvo je njeno sadašnje stanje, šta, ko i kako je ugrožava i do čega može doći ako se o svemu tome ne vodi dovoljno računa i ne preduzimaju adekvatne mjere za sprečavanje posljedica.

Dakle, jedan od osnovnih zadataka koji se pred vojne starješine u ovom trenutku postavljaju je izgrađivanje svijesti svakog pripadnika oružanih snaga, pogotovo vojnika, o značaju predstojećih akcija, uzročnicima i opasnostima koje nam prijete i o mjerama koje treba preduzimati. Svrha svih ovih akcija i mjera je da vojnici, kad odu u svoja sela, gradove, radne organizacije, škole i dr., nastavte borbu protiv svih štetnih uticaja koji ugrožavaju opstanak čovjeka na ovoj planeti.

Prije svega, akcija koju pokrećemo za nas ima idejno-vaspitni i obrazovni karakter. U njoj treba pokrenuti sve faktore vaspitanja u našim jedinicama, da svim oblicima nastavnog, vaspitnog i obrazovnog rada i slobodnih aktivnosti i programima obuke i vaspitanja što bolje upoznaju pripadnike naših oružanih snaga sa značajem akcije za očuvanje i unapređenje životne sredine.

Do sada se, pogotovo u nekim jedinicama, na tim problemima dosta uradilo.

Uključujući se u »Godinu zaštite i unapređenja čovjekove radne i životne sredine«, u našim jedinicama je pokrenuto niz akcija, tako da se raznim takmičenjima izvršavaju jedne a počinju druge aktivnosti. Na svim nivoima komandi i jedinica JNA, sačinjeni su bogati programi sa nizom raznovrsnih djelatnosti i određeni glavni nosioci i rokovi izvršenja. Pored toga, naloženo je svim komandama da svoje jedinice još intenzivnije uključe u lokalne radne akcije i realizaciju vaspitno-obrazovne, kulturno-zabavne i informativno-propagandne djelatnosti na terenu, zajedno sa drugim društvenim snagama.

Među konkretne akcije na vaspitno-obrazovnom planu, koje se preduzimaju u jedinicama Armije, najznačajnije su sljedeće:

- održavanje, uređenje i ozelenjavanje kasarni, poligona, vježbališta, strelišta i logora. Jedinice će u okviru saradnje sa goranima nastaviti sa pošumljavanjem goleti u bližoj okolini garnizona;

- organizovanje sabirnih akcija za sakupljanje otpadaka i generalno čišćenje prostorija, uređenje mreže komunalnih objekata i instalacija u vojnim objektima i uređenje radnih i životnih prostorija vojnika;

- u domovima JNA i vojničkim klubovima, organizovati predavanja o zaštiti prirode, odnosno radne i životne sredine i o zadacima jedinica i komandi JNA na tom planu. Ovi zadaci će se realizovati kroz vojničke tribine i usmene novine. Onaj deo problema zaštite i unapređenja životne sredine koji je moguće realizovati kroz obrazovni rad starješine će realizovati ugrađivanjem odgovarajućih sadržaja u teme borbene obuke i društveno-političkog obrazovanja.

Isto tako, na ovu temu će se organizovati razgovori vojnika sa stručnjacima sa terena;

— na istaknutim mjestima, u našim kasarnama pripremiće se i prikazivati određene tematske izložbe foto-materijala, knjiga, likovnih radova, cvijeća, izneće se grafikoni i prikazivati filmovi koji obrađuju ovu tematiku;

— jedinice će organizovati brojne posjete mjestima u kojima je priroda još očuvana, sa svim svojim ljepotama. Isto tako, biće organizovane posjete nekim radnim organizacijama u kojima će vojnici, pored upoznavanja sa tehnologijom proizvodnje i samoupravnim organizovanjem, biti upoznati i sa mjerama i naporima koji se čine na očuvanju životne sredine i sprečavanju njenog zagađivanja;

— u jedinicama će se pojačati rad i djelovati protiv navike pušenja;

— tokom cijele ove godine u našoj zemlji — »Godina zaštite i unapređenja čovjekove radne i životne sredine« će se odvijati i kroz bogatu naučnu, izdavačku i kulturnu djelatnost. Biće organizovani brojni naučni skupovi i izaći će niz priloga u štampi, časopisima, na radiju, televiziji i filmu;

— svim tim akcijama će se aktivno pridruživati i vojnoizdavačka i informativna djelatnost. Sve to zahtijeva od jedinica i svih pripadnika JNA da posvete posebnu pažnju intenzivnom i redovnom proučavanju, praćenju i korišćenju objavljenih i dostupnih materijala i dokumenata koji obrađuju ovu problematiku;

— svi pripadnici JNA uključiće se u aktivnost za zaštitu čovjekove okoline u gradovima gdje žive. Tamo gdje ta aktivnost nije na visini biće njeni organizatori i podstrekači raznih takmičenja sa školama, mjesnim zajednicama i radnim organizacijama;

— uspjehu »Godine zaštite i unapređenja čovjekove radne i životne sredine« značajan doprinos treba da daju dobro organizovana i pravilno angažovana sredstva informisanja u Armiji. O aktivnostima koje se pripremaju ili su u toku, treba što bolje i sadržajnije informisati pripadnike JNA i širu javnost. Pri tome treba posebno koristiti lokalna sredstva informisanja. U tom cilju predviđen je dogovor sa predstavnicima sredstava javnog informisanja o daljoj što tješnjoj i što plodnijoj saradnji.

Ovdje su naznačeni samo neki osnovni problemi, s kojima se naše socijalističko društvo u svom razvoju suočava, a koji su posljedica narušavanja životne sredine. Riječ je o problemima koji se, negdje u većoj a negdje u manjoj mjeri, odražavaju i na njegove odbrambene pripreme.

Pošto razrješavanje ovih i niz drugih problema vezanih za životnu i radnu sredinu, ima poseban značaj za stvaranje što optimalnijih uslova za totalni otpor naroda i oružanih snaga eventualnom agresoru, pripadnici oružanih snaga su, kao i do sada, spremni da se aktivno uključe i u sve naredne akcije, koje naše socijalističko samoupravno društvo preduzima u cilju zaštite i unapređenja čovjekove životne i radne sredine.

Vjerujem da smo saglasni da je zadnji čas da se spriječe štete, razaranja i pustošenja koja izaziva čovjek, a koja se stalno umnožavaju pred našim očima. Danas lako možemo iz neznanja, što je na žalost čest slučaj, ili iz nehata, prouzrokovati znatne i nepopravive štete na Zemlji, od koje zavise i naši životi i naše blagostanje. I obratno, produbljujući naša znanja i djelujući sa više mudrosti, možemo obezbijediti, nama samima i našem potomstvu, bolje uslove života u sredini bolje prilagođenoj potrebama i težnjama čovječanstva. U našoj socijalističkoj samoupravnoj zajednici postoje svi uslovi za to. Potrebno je oduševljenje, ali isto tako i hladnokrvnost i organizovana akcija. Da bi mogao slobodno da uživa plodove prirode, čovjek mora iskoristiti svoja znanja, da bi zajedno sa njom stvorio bolju sredinu. Zaštita prirode i poboljšanje čovjekove sredine za sadašnju generaciju i onu koja dolazi, postali su prevashodni cilj i zadatak cijelog čovječanstva. U tom cilju i ovo naše savjetovanje imaće značajnu ulogu.

I drugo, sa stanovišta opštenarodne odbrane, zdrava je samo ona nacija koja počiva na fizički i psihički zdravim ljudima. U našim uslovima gdje odbrambenu strategiju zasnivamo na vlastitim snagama, od izuzetnog je značaja da zaštititi čovjekove sredine, koja istovremeno predstavlja ratni ambijent ukoliko do rata dođe, moramo poklanjati izuzetnu pažnju. Jer, rat se vodi u prirodi, a tamo gdje je narušen odnos čovjek—priroda teže ga je organizovati. Zato još jednom svesrdno pozdravljam sve učesnike ovog skupa koji su se prihvatili ovog veoma važnog i odgovornog posla, ne samo za sadašnje već i za buduće generacije.